ДЬУЛУРҔАН

бэлиэ түгэн

Үйэ аҥардаах үтүө өйдөбүл

Чурапчытааҕы спортивной интэринээт-оскуоланы бүтэрбиппит 50 сылын туолла

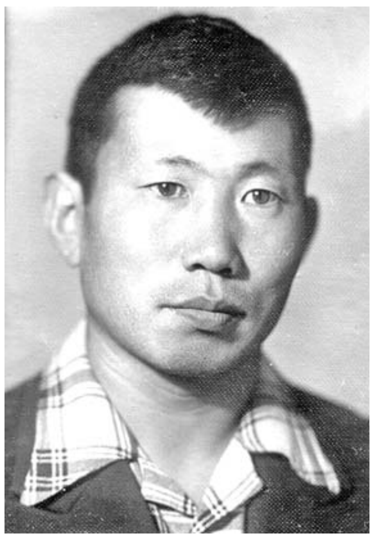

▲ Д.П.Коркин 70-с сылларга.

2023 сыл спортивнай эйгэҕэ — бэлиэ сыл: Бүтүн Арассыыйаҕа уонна Сахабыт сиригэр спорт уонна физкультура сайдыытын 100, улуу тириэньэрбит Дмитрий Петрович Коркин төрөөбүтэ 95 сылларын бэлиэтиибит. Ону сэргэ биһиги, Чурапчытааҕы спортивнай интэринээт-оскуоланы 1973 сыллааххa бүтэрбиттэр, быйыл үбүлүөйдээх 50 сылбыт.

Очколорго спортивнай оскуола дириэктэрэ Константин Сергеевич Постников бэйэтин ахтыытыгар маннык суруйбут: «1972–73 үөрэх дьылыттан интэринээт-оскуола дириэктэрэ Алексей Спиридонович Шадрин Үөрэх министерствотыгар туруорсуутун түмүгэр 6–10 диэри 8 кылаас комплектаах, наар спортивнай набордаах интэринээт-оскуола буола кубулуйбута. Онон Алексей Спиридонович Чурапчытааҕы оҕо спортивнай оскуолатын төрүттээччинэн буолар. А.С.Шадрин Дмитрий Петрович таһаарыылаахтык үлэлииригэр интэринээт-оскуола коллективын кини тула түмэ тардыбыта, бу сылы олоххо киллэриигэ оройуон салалтатын, республика спордун уонна үөрэҕин салайааччыларын тылыгар киллэрэн эргиччи көмөнү олохтообута.

Дьэ ол түмүгэр, А.С.Шадрин Чурапчытааҕы интэринээт-оскуола дириэктэринэн үлэлиир сылларыгар, Д.П.Коркин иитиллээччилэрэ — республика, Россия, Союз, Европа, Аан дойду, Олимпийскай оонньуулар үрдүк чыпчааллар ылбыттара».

Мантан көрдөххө, биһиги дириэктэрбит Алексей Спиридонович төрүттээбит спортивнай интэринээт-оскуолатын бастакы выпуһа буолабыт.

Оскуоланы 51 буолан бүтэрбиппит

Элбэх оҕону олох киэҥ аартыгар атаарбыт, киһи, үлэһит оҥорбут Чурапчытааҕы оҕо спортивнай интэринээт-оскуолатын 1973 сыллааххa бүтэрбит үөрэнээччилэр иппит кыһабыттан куорсун анныынан көппүппүт номнуо 50 сыл буола оҕуста. Биһиги оскуоланы 51 буолан икки кылаһынан бүтэрбиппит — 16 кыыс, 35 уол.

Кылааспыт салайааччылара: ССРС спордун маастардара Калачев Петр Николаевич уонна Горохов Денис Денисович этилэр. Оскуола дириэктэринэн, үөһэ ахтыбытым курдук, Саха республикатын үтүөлээх учуутала А.С.Шадрин үлэлиирэ. Завучтар Яковлева З.Н., Лукина Е.С., иитэр үлэҕэ Афанасьев А.Г. билиигэ-көрүүгэ утумнаахтык уһуйбуттара. Военругунан Аҕа дойду сэриитин бэтэрээнэ, бойобуой орденнар, медаллар кавалердара Павлов И.М. үлэлээбитэ. Постников К.С. спортивнай оскуола дириэктэрэ этэ.

Биһигини үөрэппит учууталларбытын: Лукина Екатерина Семеновнаны, Платонова Анна Александровнаны, Горохов Денис Денисовиһы, Калачев Петр Николаевиһы, Абрамов Роман Романовиһы, суруйааччы, Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала Павлов Николай Николаевиһы-Тыаһыты, Жирков Семен Ильиһи, Октябрьскай революция орденнаах бойобуой офицеры, норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитин Кривошапкин Роман Христофоровиһы, САССР, РСФСР, ССРС үтүөлээх тренерин Коркин Дмитрий Петровиһы уо.д.а. истин-иһирэх тылларынан ахтабыт.

Ийэттэн-аҕаттан, дьиэкэргэннэриттэн, дойдуларыттан тэйэ сылдьар оҕолорго дууһаларын сылааһын, ийэлии-аҕалыы кыһамньыларын биэрбит иитээччилэрбитигэр Осипов Егор Константиновичка, Пинигина Елизавета Васильевнаҕа уо.д.а. махтал-баһыыба тылларын этэбит. Интернат остолобуойун тотоойуминньигэс астаах повардарын — «маамкаларын» Макарова Анастасия Иннокентьевнаны, Чепалова Анна Афанасьевнаны уо.д.а. элбэх көлүөнэ оҕолор күндүтүк саныыбыт.

Биһиги махталбыт кинилэргэ мунура суох, олох сокуонунан үгүстэр билигин суохтар, ол гынан баран, кинилэр биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар куруутун баалар, олох олорорбут тухары улуу учууталга махталбыт сөҕүрүйүө суоҕа.

▲ 1973 с., ыам ыйа.

(*Салгыытын 14 стр. көр*)

сонуннар ситимнэрэ

Көмүс көлөһүннээрэ тилиннэ

ХИФУ профессора, ССРС спордун маастара, Саха АССР үтүөлээх тренерэ Николай Кириллович Алексеев-Матбор сырдык аатыгар көҥүл тустууга аҕам саастаахтарга республика чемпионатын үөрүүлээх аһыллыытаураты бэлиэ түгэни тосхойдо.

Кэккэ сылларга Россия, аан дойду чемпионаттарыгар ситиһиилээхтик кыттыбыт бэтэрээн тустуукларга анал бэлиэлэр уонна дастабырыаньалар үөрүүлээх быһыыгамайгыга туттарылыннылар.

Ол курдук, "Россия бэтэрээннэргэ норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах маастара" бэлиэлэр бэтэрээн маастардарга аан дойду чемпионнара Василий Николаевич Алексеевка, Ефрем Ефремович Михайловичка, Семен Семенович Соркомовка туттарылынна. Оттон "Россия бэтэрээннэргэ спордун маастара" ааттар аан дойду уонна Россия бэтэрээннэргэ күрэхтэһиитигэр бастаабыт уонна миэстэлээспит Федот Архипович Соловьевка, Иннокентий Семенович Кочкинҥа, Василий Романович Пахомовка, Николай Титович Григорьевка, Вадим Петрович Даниловка, Герасим Николаевич Дьяконовка, Сергей Егорович Ноговицынҥа ананна.

Олохторун спорка, чуолаан көҥүл тустууга анаабыт, көбүөргэ көмүс көлөһүннэрин тохпут, оҕо эрдэхтэриттэн саҕалаабыт тустууларын, эрчиллииилэрин тохтопоккo күрэхтэһиилэргэ кыттыбыт, үтүө холобурдарынан атыттары батыһыннарбыт дьон сыаллара-соруктара тилиннэ диэххэ сөп.

Наҕараадаламмыт бөҕөстөрбүтүн эҕэрдэлиибит!

Дьиэ кэргэн марафона

Ыам ыйын 20 күнүгэр Дьокуускайга «Сбер күөх марафона» ыытылынна. Тэрийээччилэр этиилэринэн, бу дьиэ кэргэн уонна спорт бырааһынньыгар «Юность» стадионҥа барыта 1500 киһи кытынна.

Кинилэртэн бу онус төгүлүн ыытыллар марафонҥа 900 киһи сүүрдэ. Тэрээһинҥэ биһиги киэн туттар спортсмеммыт, норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах спорт маастара Сардаана Трофимова кыттан, маастар-кылаас ыытта.

Түмүккэ марафон кыайыылаахтарынан эр дьонҥо Айсен Васильев, дьахталларга Полина Слободчикова буоллулар. Тэрээһин кэмигэр доруобуйаларыгар хаачахтаах оҕолорго көмө оҥоһулунна.

Монреаллааҕы өрөгөй туһунан киинэ

Быйыл, улуу тренер Д.П.Коркин иитиллээччилэрин Монреаллааҕы-76 Олимпиадаҕа өрөгөйдөрүгэр аналлаах уус уран киинэ оҥоһуллан тахсара былааннанар.

Киинэҕэ "Сайсары Синема" эдэр кинематографистара үлэлэһэллэр. Режиссер Михаил Лукачевскай, киинэ сценарийын ааптара — Алексей Амбросьев. Дмитрий Коркин оруолугар театр уонна киинэ актера, Саха сирин үтүөлээх артыыһа Иннокентий Луковцев оонньуоҕа, оттон Роман Дмитриев, Павел Пинигин, Александр Иванов оруолларын туһааннааҕынан — Семен Лукин, Гаврил Менкяров, Дьулусхан Андросов толоруохтара.

"Дьулурҕан".

түһүлгэ дуораана

Уһун тыыннаахпытын өссө төгүл көрдөрдүбүт

Санкт-Петербурга «Царскосельскай марафон» диэн аатынан Арассыыйа биирдиилээн-хамаанданан чемпионата ыытыллан ааста. Биһигиттэн классическай марафон дистанциятыгар биллэр быһыйдарбыт Наталья Леонтьева, Александр Моедо уонна Бороҕоҥҥо ыытыллыбыт Саха сирин норуоттарын спортивнай оонньууларын марафоҥҥа кыайыылааҕа Алена Татаринова (Узнаева) сүүрдүлэр.

▲ Хаҥастан-уҥа Алена Татаринова, Наталья Леонтьева, Александр Моеда.

Арассыыйа таһымыгар бу кинилэр бастакы сүүрүүлэрэ буолла. Ютуб ханаалынан көрө олордубут, онон долгуйан, ыалдьан бэйэбит кыттыбыт курдук туруккa киирэн ыллыбыт. Саша былырыын күһүн 100 км төрдүс кэлэн спорт маастарын нуорматын толорбута, аны бу классическай марафоҥҥа холонон көрдө. Онто табылынна диэххэ сөп. Күүстээхтэри эккирэппэккэ бэйэтин саастыылаахтарын кытта иккис элбэх киһилээх бөлөххө сырытта. Манна кинилэри тутуһан Арассыыйа былырыыҥҥы кыайыылааҕа Алина Прокопьева бүтэһик биэтэккэ күрэстэһээччилэрин ырааҕынан куотан, 2:30:57 көрдөрөн иккиһин бастаата. Манна биһиги быһыйбыт Алена Татаринова 2:36:58 кэлэн, спорт маастарын нуорматын холкутук толордо. Мин 30-с км ааспыт бириэмэлэрин көрөн баран: «4-с иһэр кыыһы куотар буолбут, сатаннаҕына 3-с да буолуон сөп» — дии санаабытым кыаллыбата, түмүк биэтэк чугаһыгар уһун сыыры дабайыыга атахтара «тутан кэбиспиттэр». Итинник буолааччы.

Алена мантан тэптэн, санаата күүһүрэн, өссө күүскэ эрчиллэн марафоҥҥа кыттар, көрдөрүүтүн тупсарар баҕалааҕын билэбин. Ону ситиһэргэ олоҕун аргыһа, эрэллээх кэргэнэ Михаил, тренерэ Олег Петрович Харитонов, бэйэтэ соторутааҥҥыга диэри сүүрэ, күрэхтэһэ сылдьыбыт биллиилээх ультрамарафонец, «Комрадс» экстремальнай марафон кыайыылааҕа, РФ спордун үтүөлээх маастара, РФ үтүөлээх тренерэ туох кыаллар барытын оҥорухтара диэн эрэнэбит. Бүгүҥҥү Россия призердара кыргыттарга «уйаларыгар уу киирдэ» быһыылаах.

Саша Моедоны сүүрүү былаһын тухары элбэхтэ көрдөрбүт буоллахтарына, Аленаны олох көрбөтүм. Иккитэ хаста Наташа Леонтьева сүүрэн иһэрин көрдүбүт. Элбэх, баай спортивнай уопуттаах Наташа бу марафону эмиэ бастакы сүүрүүтэ, онон сэрэнэ соҕус сүүрдэ быһыылаах. Финишкэ олох холкутук кэлбитэ. Бириэмэтэ 2:39:10. «Сыыйа марафоҥҥа көһөн эрэр дуу?» — диэн санаа киирдэ. Уопут, кыах да баар киһитэ, сүүрүөҕэ. Кэтэһиэхпит.

Моедо Александр кэлин бииртэн биир талаана арыллан иһэрэ сүүрүүнү таптааччылары үөрдэр. Дьиҥинэн, кини марафону манньк таһымнаах күрэхтэһиигэ аан бастаан сүүрдэҕэ дии. Бириэмэтэ 2:30:46 (14-с миэстэ). Саҕалааһын куһаҕана суох буолла. Манна 40-рин ааспыт сэниэлээх бэтэрээннэр элбэхтэр быһыылаах. Ону биһиги Сашабыт бэйэтин саастыылаахтарын бөлөҕөр үһүс буолбутунан быһаарабыт. Марафонунан саастаах дьон ситиһиилээхтик дьарыкталларын илэ көрдүбүт. Онон биһиги уолбут бу классическай марафоҥҥа ситиһиилэрдээх буолуон сөп. Дистанция былаһын тухары ылбыт тэтимин быспакка кэллэ. Сэниэтэ, ис ресурсата баар. Манна кини саастыылааҕа Иван Кузнецов диэн марафонец уопсай түмүккэ чемпионнаабыт Илдар Миншиннэ (2:17:45) 10 сөк., иккис тахсыбыт Владимир Чистяковка (2:17:54) 1 (!) сөк. куоттаран 3-с миэстэ буолбута элбэҕи этэр.

Бэтэрээн сүүрүктэрбит бу марафоҥҥа балайда ситиһиилээхтик кытыннылар. 69 саастаах Петр Пестряков 3:17:51 дистанцияны түмүктээн, бөлөҕөр холкутук бастаата, 3-с миэстэҕэ биир дойдулаахпыт Николай Заровняев тахсан (3:29:54) үөрдэ. Петр Петрович универсал сүүрүк, 400 м саҕалаан 42195 м диэри эриэ дэхситик сүүрэр. 2020 сыллаахха Чурапчыга 1 чаастаах сүүрүүгэ кыайан, юбиляр Спиридон Макаров туруорбут убаһа бириинин ылбыттаах. Бу сырыыга Арассыыйа марафоҥҥа чемпионун аатын ылла.

Республика чэпчэки атлетикаҕа ыстаарсай тренерэ, Федерация толорор салайааччыта, ультрамарафонец, норуоттар ыккардыларынааҕы кылаастаах спорт маастара Василий Спиридонов — Александр Моедо тус тренерэ, манна сүүрэр суолга тахсан холонон көрдө уонна 50–59 саастаахтарга 2:57:09 кэлэн 5-с миэстэҕэ таҕыста, өссө да буораҕа кураанаҕар барыбытын итэҕэттэ.

Саха сирин марафонецтара хамаанданан 3-с буоллулар. Очукуо ааҕыытыгар Алена Татаринова (5-с миэстэ), Наталья Леонтьева (7-с миэстэ), Александр Моедо (14-с миэстэ) көрдөрүүлэрэ учуоттанныылар. Урут ситиһиллэ илик көрдөрүү. Уус Алдантан төрүттээх Артур Бурцев Санкт-Петербург аатыттан кытынна (10-с миэстэ). Кини олох үчүгэйдик сүүрэн иһэн кэлин бистан хаалан, 3 киһини иннигэр киллэрбит. Марафону эмиэ аан бастаан сүүрбүт.

Бу Царскосельскай марафон чэрчитинэн полумарафон (21,1 км) ыытыллан элбэх киһини хаппыт. Манна сахалар эмиэ баллар. Ордук ситиһиилээхтик Чурапчы ыччата Константин Драгунов кытынна, 1:09:10 элэтэнэн кэлэн үрүҥ көмүс мэтээли иилиннэ. Бастаабыт Ясницкай Кирииллтэн 1 мүн. 2 сөк. хаалла. Дьахталлар сүүрүүлэригэр спорт маастара Надежда Бут (Сергеева) Ирина Лапицкаяҕа, Елена Калашниковаҕа куоттаран боруонса мэтээлгэ тигистэ. Бириэмэтэ — 1:18:08. Куһаҕана суох. Надя ааспыт күһүн 100 км Арассыыйа чемпионун үрдүк аатын ылбыта. Аны полумарафоҥҥа миэстэлэстэ.

Онон бу Царскосельскайдааҕы марафонскай сүүрүү биһиэхэ сахаларга элбэх үөрүүнү, дуоһуйууну аҕалла. Сайыҥҥы сезон саҕаланна. Күрэхтэһиилэр баллар. Саха сирин бэтэрээн быһыйдара элбэх сыл кэнниттэн бэс ыйыгар Үөһээ Бүлүү стадионугар түмсүөхтэрэ. От ыйын бүтүүтэ Чувашия киин куоратыгар Чебоксарыга Арассыыйа бэтэрээн маастардарын күрэхтэһиитэ ыытыллаары турар. Онно кыттан былырыыҥҥы ситиһиибит алҕаска кэлбэтэҕин дакаастыахтаахпыт. Ити кыаллар сорук. Барыахпытын эрэ наада.

Ыстапаан ЛЫТКИН,
үлэ, спорт бэтэрээнэ.

ааҕааччы санаата

«Кыайыы Уота» сүүрүүгэ кытынным

Ыам ыйын 8 – 9 күннэригэр Улуу Кыайыы 78 сылын көрсө Дьокуускай — Маҕарас — Бэрдьигэстээх маршрутунан 200 км факел уотун тутан, кэриэстэбил сүүрүү ыытылынна.

Дмитрий Николаевич Горохов — энтузиаст. Сүүрүү диэн баран муннукка ытаабыт киһи. Кинини урут-уруккуттан экстремал-сүүрүүк, йоганан дьарыктааччы, араас спортивнай оонньуулар уоттарын тиэрдээччи киһинэн билэбин. Бэйэтин да кытта билсибитим син ыраатта. Үлэлиир сирбэр кэлэн коллегаларбын йоганан дьарыктыыр, ону таһынан киниэхэ сүүрүүгэ дьарыктанабын.

Биирдэ кэпсээн турардаах: "Факел Победы" диэн сүүрүү хамандалаахпын, патриотическай пробегтары оҥоробут, эйиигин хамаандаҕа киллэриэхпин баҕарабын диэн. Мин сүүрүүнэн дьаныардаахтык дьарыктанар былааннаах буолан, тута сөбүлэспитим.

Кэнники толкуйдаан көрдөхпүнэ, Дмитрий Николаевич барыларын бу хамаандаҕа ыҥырбат эбит. Биир эмит таба көрбүт, сүүрүөн сөптөөх эрэ киһитин ыҥырар. Онон миэхэ биир өттүнэн эппиэтинэс, атын өттүнэн эмиэ да үөрүүлээх, долгутуулаах. Этэргэ дылы, улахан конкурсу ааһан талыллан киирбиппэр.

Бу ыам ыйын 8–9 күннэригэр Дьокуускай-Маҕарас-Бэрдьигэстээх маршрутунан буолбут пробег — мин бастакы пробегым. Ол иннинэ бу кэнники сылларга куораппытыгар буолар забегтарга хаста даҕаны кыттыбытым. Манньк уһун сүүрүүгэ бастакы холонуум. Ол да буоллар, дьону кытта тэҥҥэ сүүрдүм.

Сүүрүүгэ кыттыыны ыллылар: Митина Александра, Доргуева Валентина, Егорова Анна, Михайлова Айгуля, Неустроева Наталья, Егорова Яна, Барашкова Ульяна, Оготоева Ирина, Бурнашева Валентина, Ючюгяева Лаура, Слепцова Виктория, Попова Ульяна, Ядрихинская Анна уонна салайааччыбыт Горохов Дмитрий Николаевич.

Манньк патриотическай сүүрүүлэр эдэр ыччакка, оҕолорго холобур буолаллар. Биһиги эһээлэрбит сэриилэһэн, биһиэхэ эйэлээх олоҕу аҕалбыттарыгар махталбытын тиэрдэрбит, кинилэри өрүү умнубаппыт. Сүүрүүбүт кэмигэр хас тохтообут сирбитигэр кэриэстэбил бэлиэлэргэ, пааматынньыктарга сибэкки дьөрбөтүн ууран хааллараббыт, дьоҥҥо-сэргэҕэ бэйэбит санаабытын тиэрдэбит.

Манньк сүүрүүлэр сылтан-сыл аайы умнуллубакка ыытылла туралларыгар баҕарабын.

Лаура ЮЧЮГЯЕВА.

физкультурнай хамсааһын 100 сылыгар

«Көбүөргэ кустук ооннньуура»

Саха сиригэр бастакы нүөмэрдээх успуорт көрүҥүнэн биллэр көҥүл тустууга сахалартан биир бастакынан Сэбиэскэй Сойуус успуордун маастара, көҥүл тустууга 1965 сыллаахха Арассыыйа чөмпүйүөнэ буолбут уонна онно «Бастыҥ техникатын иһин» анал бирииһинэн наҕараадаламмыт, СӨ норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, СӨ Ил Дарханын «Гражданскай килбиэн» бэлиэтин хаһаайына, Сунтаар уонна Аллайыаха улуустарын Бочуоттаах гражданина, Күндэйэттэн төрүттээх биир дойдулаахпыт Петр Егорович Попов ыам ыйын 20 күнүгэр 80 сааһын томточчу туолла.

Уруттуу түһэн эттэххэ, үс бииргэ төрөөбүттэртэн Владимир Попов, ыарахан ыйааһыныгар диэтэххэ, сахалартан добуочча ситиһиилээхтик тустубут ССРС успуордун маастара этэ. Арай эрдэттэн салайар үлэҕэ эриллэн көбүөргэ чугаһаабатах убайдара, Саха сирэ барыта ытыктыыр, киэн туттар Климент Егоровичпыт тустубута буоллар, арааһа, көбүөргэ даҕаны сирдьигинэччи, силлиргэччи «үлэлиэхтээҕэ» хааллаҕа.

Дьэ, ити курдук Петр Попов орто ыйааһыныгар (70 кг) уонча сыл устата урукку Сойуус үгүс өрөспүүбүлүкэлэригэр, улахан куораттарыгар ситиһиилээхтик тустубута. Петр Попов тустууга бастакы уһуйуллуута Сунтаар 1 №-дээх оскуолатыгар тириэньэр Степан Александрович Сон такайыытынан ааспыт. Онтон Дьокуускайдааҕы педучилищеҕа тириэньэр Николай Николаевич Волковка түбэспит дьоллоох. Петр Попов тустуутун кэтээн көрөөччүлэр киниэхэ барыта чэпчэкитик, сырата суох ситиһиллэн иһэрин бэлиэтииллэр эбит. Ону айылҕаттан талаанынан соруйан тустарга эрэ айыллыбыт курдугунан быһаараллара.

Биллэрин курдук, 70 кг ыйааһыныгар оччолорго даҕаны дьон киэнэ мургуннара, күүстээхтэрэ тусталлара биллэр. Ол курдук, кини суостаах утарсааччыларынан дагестанец Станислав Гаджиев, Арменияттан ситимнээх Юрий Шахмурадов, осетинецтар Юрий Гусов, Нугзар Журули, Хасан Кочиев, монгол ааттааҕа Данзандарав Сэрэтэр уо. д. а. буолаллара.

Уһата-кэҥэтэ барбакка, биһиги Бүөтүрбүт улахан кыайыыларын ахтыталыы түстэххэ: 1968 сыллаахха Болгарияҕа норуоттар икки ардыларынааҕы турнир кыайыылааҕа, 1965 с. Калининградка Арассыыйа чөмпүйүөнэ. 1967 сыллаахха Монголияҕа Варшаватааҕы дуогабар кыттыылаах армияларын үһүс Спартакиадатын үрүҥ көмүс призера, 1968 с. Горькайга ыытыллыбыт ССРС хамаанданан күрэхтэһиитин кыайыылааҕа, бу сылга Фрунзеҕа буолбут Сэбиэскэй Сойуус зонатааҕы күрэхтэһиитин кыайыылааҕа, 1961 с. Калининградка ССРС уолаттарга чөмпүйэнээтин үрүҥ көмүс призера, 1963 сыллаахха Москубаҕа «Спартак» ДСО Бүтүн Сойуустааҕы Киин Сэбиэтин чөмпүйүөнэ, 1964 сыллаахха эмиэ Москубаҕа Арассыыйа ыччаттарга чөмпүйэнээтин кыайыылааҕа, Сибиир уонна Уһук Илин үс төгүллээх чөмпүйүөнэ (1963, 1965, 1969), Саха сирин үс төгүллээх чөмпүйүөнэ (1963, 1968, 1969).

Мин биир бэйэм тустууттан тэйиччи да буолларбын, оҕо сааһым үгүс үөлээннээхтэрин курдук оччотооҕу көҥүл тустууну хаһыаттарга суруйалларын, араадьыйаҕа кэпсииллэрин олус сэргии, умсугуйа ааҕар, истэр буоларым. Ол онтон билбиппит, биһиги тустуукпут Петр Попов хайдах курдук тустан хайалаах Кавказ хотойдорунуун, улуу куйаар истиэптээх монгуол баатырдарыныын эрбии биитинии тэҥҥэ эриһэрин, чыпчылыйыах түгэнигэр 2–3 албаһы тэҥҥэ оҥорон субурутан уҥахаҥас быраххсарын. Оччотооҕу тустууну таптааччылар «дьэ, кылбаҥнатан тустардаах уол!» диэн сөҕөн мээнэҕэ эппэтэх буолуохтаахтар. Кини көбүөргэ киирэн, кырдьык, кустук араас өҥүн күлүмнэтэ, дьэргэлдьитэ ооннньоторо аҕай эбээт. Оннук күлүмэх тустуулаах этэ.

Мин бу суруйуум ордук итэҕэллээх буоллун диэн, ол саҕанааҕы тустууга сыһыаннаах биллэр дьон этиилэрин холобурдуум.

Сахалартан бастакы спортивнай суруналыыс **Иван Кычкин:** «Успуорт көрүҥүн быһыытынан тустуу дьону умсугутар поэзиялаах дуо дииллэрэ буоллар, баар, ону мин Петр Попов курдуктар көбүөргэ таҕыстахтарына көрөбүн диэн хардарыахтаах этим…»

Тустубутун тухары биир да түгэҥҥэ тохтоон ылбат, чаҕылҕанныы киирэн-тахсан, албастан албаһы солбуһуннара субурутан олус өрө көтөҕүллэн хапсыһара, дьэ чахчы да тустуу кылаан поэзиятын көрдөрүү курдуга.

> *«… Тэгиллээх ааттаахтар анньыһар*
> *Тустуута бу баардыы ньиргийэр –*
> *Саха сирин, Россия туһугар*
> *Уолбут дьэ дьоһуннаан күөн көрсөр.*
> *Чахчы да кыахтаахтык тустубут,*
> *Кыайтарар диэни билбэтэх*
> *Көлүөнэ эрэлин толорбут*
> *Кырдьыга Бүөтүрбүт үтүөлээх.*
> *Махталбыт, уруйбут дьэ бүгүн*
> *Сүрэҕи үөрүүнэн толордун,*
> *Сахабыт чулуукан Бүөтүрүн*
> *Өрөгөй талаанын туойуохтун!»*
>
> *Сэмэн Тумат.*

Оттон аан дойду биэс төгүллээх чөмпүйүөнэ аатырбыт **Али Алиев** биһиги уолбут тустуутун көрөн баран: «Пусть якутские борцы берут пример со своего земляка Петра Попова. Понаблюдайте за якутом Поповым. Каждому поединку Петр отдает себя всего, без остатка. Он шагу назад не сделает, только вперед», — диэбиттээх.

Кырдьыга да оннук, Петр Попов көбүөргэ да, олоххо да хардыы да чугуйбакка тустубута, үлэлээбитэ, олорбута.

Бу кылгас бэлиэтээһиммэр мин Петр Попову тустуук быһыытынан эрэ ахта сатаатым. Ити үөһэ этэн аһарбытым курдук, Петр Егорович Попов салайар, тэрийэр дьоҕурун оччотооҕу баартыйа кыраҕы хараҕа таба көрөн, Петр өссө СГУ-га устудьуоннуу сырыттаҕына Саха АССР Миниистирдэрин Сэбиэтин тэрийэр отделыгар инструкторынан ылбыттара. Онтон «Горнай» сопхуоска партком сэкиритээринэн анаабыллар. Үүнүөх, сайдыах чинчилээх эдэр киһини Хабаровскайдааҕы Үрдүкү баартыыйынай оскуолаҕа ыыталлар. Онтон 1979–1989 сылларга Аллайыахаҕа баартыйа оройкуомун иккис сэкиритээринэн, райисполком бэрэссэдээтэлинэн үлэлиир.

Уон сыл хоту үлэлээн буспут-хаппыт, сиппит-хоппут каадыр быһыытынан сыаналанан Петр Егорович Попов Дьокуускайга кэлэн өрөспүүбүлүкэ физкультураҕа уонна успуорка миниистиринэн ананар. Бу эйгэҕэ ыыппыт араас үлэлэриттэн биир умнуллубаттарынан, 1991 сыллааҕы көҥүл тустууга Арассыыйа чөмпүйэнээтэ Дьокуускайга үрдүк таһымнаахтык ыытыллыыта буолбута. Салгыы Петр Попов 1999 сылтан «Якутскэнерго» АК каадырга управлениетын начаалынньыгынан, онтон биэнсийэҕэ тахсан баран араас үлэлэргэ эмиэ үтүө суобастаахтык үлэлэтэлээн сылдьыбыта.

Уһулуччулаах тустуук таптыыр дьарыгын, өр сылларга тустуу көбүөрүгэр алтыһан ааспыт доҕотторун-атастарын тустарынан тустууну сэҥээрээччилэргэ анаан, бастаан «Хардыы да чугуйбакка» (2006), «Саха бастакы маастардара» (2010), «Саха бөҕөстөрө Россия чемпионнара» (2013), «Үтүө аат хайдах кэлэрий» диэн бэртээхэй кинигэлэри суруйан күн сирин көрдөртөөбүт үтүөлээх.

Улаханнык саҥарбатарбыт да, бу сотторутааҕыта биһиги Дьокуускайбытыгар буолан ааспыт Арассыыйа эдэрдэргэ бастыыр иһин күрэхтэһиитигэр бастаабыт бэйэбит уолбут Лев Павлов Кавказ уолаттарын улаханнык өрө көрдөртөөбөккө «суулаталыырын» көрө олорон, сорох түгэннэргэ Петр Попову санаталаан ылыбыттааҕым. Итинник салҕанан бара турдар…

Биллиилэх биир дойдулаахпыт Петр Егорович Попов кэргэниниин, Мэҥэ Хаҥалас биллэр-көстөр үлэһит Сергучевтар киэн, халыҥ аймахтарыттан төрүттээх Любовь Иннокентьевналыын биир уол, үс кыыс оҕону төрөтөн, билигин сиэннэр, хос сиэннэр итии тапталларыгар, сылаас сыһыаннарыгар угуттанан олохтон астынадуоһуйа үөрэ-көтө олороллор.

Борис НИКОЛАЕВ,
Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх суруналыыһа.
Сунтаар.

бэлиэ түгэн

Үйэ аҥардааах үтүө өйдөбүл

(Бүтэһигэ. Саҕаланыыта 11 стр.)

Биһиги бастыҥнарбыт

Тустуу кыһата буоларын быһыытынан, ол кэмнэргэ Саха сирин бары муннуктарыттан тустар талааннаах, баҕалаах оҕолор кэлэн үөрэнэллэрэ. Биһиги выпуспутугар Бүлүүттэн, Сунтаартан, Өймөкөөнтөн, Үөһээ Бүлүүттэн, Дьокуускайтан, Амматтан, Ньурбаттан, Өлүөхүмэттэн чулууттан-чулуулар кэлэн үөрэммиттэрэ. Чурапчы оскуолатын аата-суола Сойуһу ааһан Аан дойдуга биллибит кэмэ буолан, биһиги үөрэнэр кэммитигэр Союз бастыҥ тустууктара, тренердэр үгүстүк кэлэн семинардары, дьарыктары көрдөрөр этилэр. Александр Медведь, Александр Иваницкай, Сергей Андреевич Преображенскай, казах аатахтара Абильсеит Айханов, Аманжол Бугубаев, Амангельды Габсаттаров, Хайдар Карпыков, Аскарбек Иманкулов уо. д. а. кэлиилэрэ элбэх үтүө өйдөбүлү, кэрэ түгэннэри биэрбит эбит.

Биһиги син эмиэ атын выпустар курдук, тустууга балайда ситиһиилээх выпуспут: 11 — ССРС спордун маастара, 3 — Саха сирин үтүөлээх тренерэ (Лугинов А. А., Иванов П. С., Неустроев П. Д.), 1 — Д. П. Коркин аатынан государственнай бириэмийэ лауреата (Иванов П. С.) үүнэн тахсыбыттара.

Лугинов Афанасий Афанасьевич Нерюнгри куоракка "Эрэл" оҕо тустууга оскуолатын төрүттээн, базатын тэрийэн дириэктэринэн уһуннук үлэлээбитэ. Элбэх ситиһиилэр кэлэннэр "Нерюнгри тустууга оскуолата" диэн өйдөбүл үөскээбитэ даҕаны элбэҕи этэр.

Иванов Прокопий Семенович тренерскэй үлэтин дойдутуттан Өймөкөөнтөн саҕалаан билигин даҕаны Дьокуускайга Олимпийскай эрэллэр училищеларыгар ситиһиилээхтик үлэлиихамсыы сылдьар. Ити сылларга Россия чемпиона Прокопий Петрову иитэн таһаарбыта, республикаҕа оҕолорго сүрүн тренеринэн үлэлиир сылларыгар үс Аан дойду чемпионун — Иван Оконешниковы, Алексей уонна Петр Копыловтары, призер Петр Константиновы, Европа чемпиона Василий Слепцову бэлэмнээбитэ.

Амматтан төрүттээх Неустроев Петр Дмитриевич дойдутугар бочуоттаах сынньалаҥҥа тахсыар диэри ситиһиилээхтик үлэлээбитэ, Европа улахан дьоҥҥо чемпиона Владимир Егоровы иитэн таһаарбыта.

Балайда ситиһиилээх бөҕөстөрбүтүнэн буолаллар: Амматтан төрүттээх, саха аатырбыт тустуута Сахаачча быраата — Иван Захаров. Кини ситиһиилэрэ ол кэмнэргэ Саха сирин тустуукtарын биир бастыҥ көрдөрүүлэрэ этэ. Ваня оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр ССРС спордун маастара, Кубаҕа ыытыллыбыт норуоттар икки ардыларынааҕы «Дружба» турнир чемпионун үрдүк аатын ылбыта, эдэрдэргэ ССРС уонна Европа үрүҥ көмүс призера буолуталаабыта. Советскай Союз бастыҥ эдэр тустуукtарын түмэр сүүмэрдэммит хамаанда чилиэнэ этэ. Россия, Союз элбэх түһүлгэлэрин кыайыылааҕынан буолары ситиспитэ. Иван Захаров билигин төрөөбүт Амматыгар олорор, үлэлиир, иллээх дьиэ-кэргэн амарах аҕата, эһээтэ.

Эмиэ Амматтан үөрэнэ кэлбит Вася Константинов, норуокка биллэринэн Бадьаай Бааска, чахчы айылҕаттан бэриһиннэрбит талааннаах тустуук этэ. Оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр Россия, Союз элбэх турнирдарын кыайбыта. Оскуоланы бүтэрбит сылыгар Советскай Союз Геройа Нуркен Абдиров бириинин ылбыта, ССРС спордун маастара буолбута. Кыайыыга дьулуурун иһин анал бириининэн наҕараадаламмыта. Эдэрдэргэ ССРС Кубогун хаһаайыына Василий Константинов Советскай Армия Киин спортивнай кулуубугар дьарыктанар кэмигэр дойду күүстээх тустуукtарын ахсааныгар киирбитэ, Советскай Союз Сэбилэниилээх Күүстэрин күрэхтэһиилэригэр, норуоттар икки ардыларынааҕы доҕордуу армиялар турнирдарыгар (СКДА), Венгрияҕа, Монголияҕа, Болгарияҕа буолуталаабыт норуоттар икки ардыларынааҕы күрэхтэһиилэргэ ситиһиилээхтик тустубута. Хомойуох иһин, Василий Константинов кыаҕын ситэ арыйбатаҕа, эдэр саалыгар биһиги кэккэбититтэн хомолтолоохтук туораабыта.

Оскуола сыллара хас биирдии киһи олоҕор саамай дьоллоох кэрдиис кэмнэрэ, сыл-хонук аастаҕын аайы доҕотторуҥ, учууталларыҥ, оскуолатааҕы сылларыҥ өссө күндү буолан иһэллэрин бары даҕаны билэн эрдэхпит. Бу сыллар тухары араас идэлээх үлэһит буолан, үөрэммит кыһабыт аатын үрдүктүк тутан кэллибит, норуот хаһаайыстыбатын араас салааларыгар, үксүбүт физкультура уонна спорт эйгэтигэр үлэлээн сэмэй ситиһиилэрдээхпит.

«Оҕонньор мөҕүөҕэ, дьарыкка барыаҕыҥ»

Ордук чорботон тренербитин Дмитрий Петровиһы ахтыа этибит, үксүбүтүгэр инники олохпутун ыйан биэрбит киһибитин. Кини 40 сааһын саҥа ааспыт, айымньылаах үлэтин үгэнигэр сылдьара. Оччолорго кылаһынан тустууга дьарык нэдиэлэҕэ 3–4-тэ буолара, борцовкаларбытын трикобутугар суулаан, хоннохпут анныгар кыбынан: "Оҕонньор мөҕүөҕэ, дьарыкка барыаҕыҥ" диэн ырыалаах спортзаалбытыгар сүүрэрбит. Тренербитин олус убаастыырбыт, сүдү киһи буоларын бэлиэтээн, бэйэбит икки ардыбытыгар "оҕонньор" диэн ааттыырбыт. Дьарыктары барытын бэйэтэ ыытара, биирдэ хойутаабытын, эгэ дьарыгы көтүппүтүн ончу өйдөөбөппүт.

Дмитрий Петрович маҕан полоскалаах күөх спортивнай көстүүмүн кэтэн, биһиги тустуу албастарын хатылыырбытын кэтээн көрөрө, кэрийэ сылдьан сыыһаларбытын ыйаракөннөрөрө, сороҕор бэйэтэ тустуу албастарын көрдөрөрө. Дьарык ытарыгар Дмитрий Петровичка — Семен Морфунов уонна Киевтээҕи тренердэр оскуолаларын бүтэрбит Николай Леонтьев көмөлөһөллөрө.

Ону таһынан оччолорго күннээн туста сылдьар Дмитрий Петрович бастыҥ иитиллээччилэрэ, оҕолорго сахалартан бастакы Аан дойду чемпиона Илларион Федосеев, эмиэ оҕолорго Аан дойду призера Семен Макаров, оҕолорго сахалартан бастакы ССРС чемпиона Вячеслав Карпов — студенныы сылдьаннар сбордарга, каникулларыгар кэлэн дьарыктанар буолаллара уонна тренердэригэр көмөлөһөн араас саҥа албастары көрдөрөллөрө, олору үөрэтэллэрэ. Ангаардас ити ааттаах-суоллаах убайдарбыт аттыларыгар биирдэ дьарыктанарбыт, биирдэ эмит көбүөргэ утарыта турарбыт биһиэхэ элбэҕи биэрбитэ. Дьарык бириэмэтигэр тренербит кииннэ көрдөрөрө. Николай Захаров-Сахаачча, Роман Дмитриев тустууларын элбэхтэ көрөрбүт. Дьарык быыһыгар сынньалаҥҥа илиитинэн хомуйа тардан, бэйэтин иннигэр олордоро уонна сыал-сорук туруорара, өрүү иитэр-үөрэтэр тыллары этэрэ, үөрэхпитин туоһулаһара, баттахпыт кырыллыытын хонтуруоллуура.

Бээтинсэҕэ, эбэтэр субуотаҕа дьарыкпыт бүтүүтэ хомуйан ылара: "Сарсын өрөбүл, онон күнү быһа сынньанаҕыт, уруоккутун ааҕыҥ, таҥаскытын суунуҥ, кииннэтэ көрүҥ, кинигэтэ ааҕыҥ, ол гынан баран, сарсыарда 10 чааска кэлэҕит!" — диирэ. Онон өрөбүл күн сарсыарда мустубуппутун кэннэ: "Дьэ бары кэлбиккит олус үчүгэй, бүгүн өрөбүл, онон күнү быһа сынньанаҕыт, ол гынан, 2 чааска кэлээриҥ!" Киэһэ кииннэ иннигэр эмиэ ыҥырар. Кэлин өйдөөтөхпүтүнэ, ол Дмитрий Петрович биһигини бэрээдэктиир албаһа эбит, онно-манна кэлбэтиннэр-барбатыннар, улдьаарбатыннар диэн. Кытаанах ирдэбиллээх тренер этэ.

▲ Оскуоланы бүтэрбиппит 45 сыла. 2018 с.

Кумааҕы тустуукtарынан оонньуурбут

Ити сылларга Чурапчыга көҥүл тустууга араас элбэх күрэхтэһиилэр ыытыллаллара, Николай Барашков бириинигэр Казахстан Союзнай Республикатын тустуукtара кэлэн кытталлара. 1972 дуу, 1973 сыллаахха дуу ыытыллыбыт Барашков бириинигэр Роман Неустроев Казахстан аатаабын Бакытхан Сайхановы партерга түһэрэн "растяжкалаан" чыыстайдык уурбутугар, заал иһэ олох бу тоҕо барыах курдук үллэнниии турбута. Дьэ кырдьык, чурапчылар оччолортон тустууга сүрдээҕин ыалдьаллара, оҕолуун-дьахтардыын бары көрө кэлэллэрэ.

Дириэктэрбит Постников К. С.: "Ынах ыама буоллар хааллын, тустууга бардыбыт диэн дьэҕэ этиэхтэрэ дуо",— диирэ. Элбэх республиканскай, зональнай күрэхтэһиилэргэ улахан дьон тустууларыгар биһиги оскуолабыт оҕолоро ситиһиилээхтик кытталлара, бириистээх миэстэлэргэ үгүстүк тиксэллэрэ. Оттон онно кыттыбат оҕолору Дмитрий Петрович судействоҕа үлэлэтэрэ, онон тустуу судействоларын практикаҕа билэргэ үөрэнэрбит. Ити билиибит кэнники физкультурнай ВУЗ-тарга үөрэнэрбитигэр, үлэбитигэр даҕаны улахан туһалаах буолбута.

Биһиги үөрэнэр сылларбытыгар интернатчиктарга кумааҕы тустуукtары оҥорон туһуннарыы күөдьүйэ сылдьыбыта. Кумааҕынан тустуукtары кырыйан, триколаан, аат биэрэн туһуннарабын, онно быраабылааны тутуһуу кытаанахтык ирдэниллэрэ. Паартa, эбэтэр остуол икки өттүгэр утарыта олорон үрэн туһуннарабын, кумааҕы дьоммут дьиннээх дьон курдук хапсыһаллара, ыһыыхаһыы, азарт бөҕө буоларбыт. Хосторунан, кылаастарынан кэрийэ сылдьан туһуннарарбыт. Судьуйалары анаан, республика күрэхтэһиититтэн — Аан дойду, Олимпийскай оонньууларга тиийэ ыытарбыт, ол барыта халыҥ тэтэрээккэ сурулла сылдьара. Ити кумааҕы тустуукtарынан биһиги убайдарбытын Роман Дмитриеви, Александр Ивановы, Павел Пинигини сэргэ оччотооҕу аан дойду бастыҥ бөҕөстөрө Монголияттан Жамсран, Америкаттан Дан Гейбл, Японияттан Умеда, Болгарияттан Николов уо. д. а. буолаллара.

Учууталбыт 95 сылын киэн тутта көрсөбүт

Дмитрий Петрович ити сыллартан научнай үлэнэн үлүһүйэн дьарыктанара, онно биһигини эмиэ кытыннарара. Күрэхтэһиилэргэ ханнык тустуук хайа албаһы хаста оҥорбутун суруйарбыт, араас аппарааттарга дьарык бириэмэтигэр хонтуруолланарбыт. Ону барытын суруйан ааҕар аппараакка суоттуурбут. Киэһээ хойукка диэри дьиэтигэр үлэлээтэхпитинэ, хайаан даҕаны аһатан ытар этэ. Онно өйдөөн көрбүттээҕим, дьиэтигэр туох барыта уурбут-туппут курдугун, олус ырааһын, астара олус минньигэһин.

Саха норуотун улуу киһитэ, педагог-тренер Д. П. Коркин курдук киһиэхэ үөрэнэн, саха сөбүлүүр көрүҥүнэн көҥүл тустуунан дьарыктанан биһиги олоххо элбэххэ үөрэммиппит, кэрэҕэ-үчүгэйгэ тардыһыыбыт олохпут тухары арыаллыы сылдьар. Кини олоҕун сүрүн сорукa — тустуу спордун туһанан, учуутал быһыытынан оҕоттон үчүгэй киһини иитэн таһаарыы этэ. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларбытыгар, кэлин даҕаны тренербит дьиэтигэр элбэхтик сылдьабыт, онно олоҕун доҕоро Александра Семеновна ийэлии эйэҕэс сыһыанын, сүбэтин-аматын, минньигэс аһын хаһан даҕаны умнубаппыт. Билигин Александра Семеновнаны көрүстэхпитинэ, ол түгэннэри истиҥник санаан өрүү махтанан ааһабыт.

Учууталбыт төрөөбүтэ 95 сылын киниэхэ үөрэммит элбэх көлүөнэ оҕолорун кытары биһиги эмиэ киэн тутта көрсөбүт.

Валерий ЛЫТКИН,
РФ үлэҕэ бэтэрээнэ,
СР спордун бэтэрээнэ,
Чурапчы улууһун Алаҕар нэһилиэгин бочуоттаах гражданина.